

УДК 37.046.

НАСТУПНІСТЬ У ФОРМУВАННІ КУЛЬТУРИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОВЕДІНКИ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ І ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

А. Є. Лагутова, В. В. Танська

Житомирський державний університет імені Івана Франка, вул. Велика Бердичівська, 40, Житомир, 10008, Україна

Екологічні проблеми набули глобального характеру і відтепер стосуються всього людства. Головна причина такого стану – тотальна екологічна безвідповідальність. Розвиток цивілізації і сучасна екологічна освіта швидше зорієнтовані на виховання користувача, а не активного охоронця природи. У Стратегії ЕЕК ООН з освіти в інтересах стійкого розвитку також наголошується на вирішальному значенні освіти у забезпеченні інформованості населення з екологічних та етичних питань, формуванні цінностей, виробленні навичок і заохоченні екологічно доцільної поведінки. Розуміння цих положень виступає основою для усвідомлення особистістю власної причетності до забруднення і збереження довкілля, відповідальності за стан навколишнього середовища. Чільне місце в системі екологічної освіти належить початковій школі. У працях І. Беха, Л. Виготського, Г. Костюка, Д. Ельконіна та інших визначається, що молодший шкільний вік сприятливий для формування культури екологічної поведінки, оскільки у цьому віці відбуваються значні зміни у всій психічній сфері дитини.

Досягнення суттєвих результатів у цьому напрямі можливо за умов застосування принципу наступності в навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи, зокрема, під час переходу від початкової до основної її ланок у курсах природничого циклу, що, в свою чергу, зумовлює пошук нових та переосмислення існуючих підходів до екологічного виховання учнів. Важливість ситуації посилює той факт, що в сучасній школі не можливо виділити жодного іншого предмета, який мав би такі найсприятливіші умови для виховання у школярів дбайливого ставлення до природи, як природознавство, а згодом – і географія. Це пов'язано з універсальністю природничо-географічних знань, змістове наповнення яких мав розширюватися й поглиблюватися з роками, сприяючи вихованню екологічно свідомої особистості зі сталими екокультурними і поведінковими переконаннями. Культура поведінки в даному випадку визначається як спосіб організації особистістю власних дій і вчинків, що забезпечують її різнобічний гармонійний розвиток і не суперечать інтересам суспільства. Психологічними основами формування культури поведінки є роботи К. Абульханової-Славської, І. Беха, А. Петровського та інших, у яких обґрунтовується, що основою поведінки є вчинки, у яких формуються й виявляються позиції та моральні переконання особистості.

Русійною силою розвитку є суперечності між: – природною цілісністю людини і переважно предметним навчанням; – зростанням дослідницького інтересу до проблем екологізації освітнього простору та незначною наповненістю екологічним змістом курсів природничого циклу; розв'язанням

низки важливих дослідницьких завдань з позицій наступності навчально-виховного процесу та неузгодженістю програмово-методичного забезпечення процесу наступності екологічного виховання учнів початкової та основної школи в курсах природничого циклу. Поняття "наступність" – ускладнення комплексу знань, умінь, навичок (за умов систематичного використання певних форм, методів, технологій, засобів, прийомів організації навчально-виховного процесу) із послідовним їх розширенням та поглибленням за узгодженого переходу від однієї ланки до іншої в педагогічному процесі. Наступність у навчанні слугує ніби сполучною ланкою з одного боку, між "старими" і "новими" природничими знаннями, з іншого боку – між різними етапами безперервного шкільного навчання. Таким чином методологічна, або інтегративна, за Ю.Кустовим, функція наступності полягає в забезпеченні умов для інтеграції знань в єдину цілісну систему. Встановлено, що педагогічними умовами реалізації наступності у вихованні екологічної культури в учнів початкової та основної школи в курсах природничого циклу є: – удосконалення методики формування екологічної вихованості та культури школярів; – спрямованості навчального змісту курсів природничого циклу на усвідомлення учнями цілісності навколишнього світу; побудови його з урахуванням принципу наступності. Зміст предметного курсу "Природознавство" забезпечує природну основу розуміння молодшими школярами необхідності охорони довкілля тому, що в ході його вивчення приділяється особлива увага формуванню конкретних знань про живу природу, які умовно можна окреслити трьома рівнями:

1 рівень: об'єкти природи розглядаються окремо, без акцентування уваги на їх взаємозв'язок.

2 рівень: об'єкти природи розглядаються у їх взаємозв'язку. Увага акцентується на тому, наприклад, чим харчуються ті чи інші тварини, вибудовуються відповідні ланцюжки живлення тощо.

3 рівень: розглядаються не тільки об'єкти природи, а й процеси. Третій рівень – це той рівень, коли знання екологічних зв'язків допомагає максимально пояснити явище дітям. У п'ятикласників же він лише формується. Вони звикли працювати з одиничними поняттями та термінами і тому нові необхідно вводити поступово, вчити дітей їх виокремлювати. Причому, не лише на репродуктивному рівні (запам'ятай, повтори), а й на основі вже сформованих уявлень і досвіду практичної діяльності. Для формування культури екологічної поведінки та цілісних знань про природу необхідно: – забезпечити наступність у формуванні знань між початковою та середньою ланкою; збільшити поінформованість школярів про існуючі екологічні проблеми та вплив стратегій особистого і родинного споживання на стан довкілля; адекватно оцінювати свої дії і вчинки стосовно природи та, в подальшому, відповідно їх регулювати; залучати учнів до практичної природоохоронної діяльності;

Визначено основні принципи екологічного виховання учнів і формування їх екологічної культури. До них належать: – принцип міждисциплінарного підходу, що вимагає точного визначення місця і ролі кожного предмета в загальній системі екологічної освіти; взаємне погодження змісту, форм і методів

роботи; логіку розвитку провідних ідей і понять, їх постійне вивчення і поглиблення; принцип систематичності і безперервності вивчення екологічного матеріалу, що реалізується за умови урахування ступенів навчання (початкової, базової, повної загальної середньої освіти), вікових та індивідуальних особливостей учнів; принцип єдності інтелектуального і емоційно-вольового компонентів у вивченні і поліпшенні учнями навколишнього середовища; принцип взаємозв'язку глобального, національного і регіонального розкриття екологічних проблем у навчальному процесі.

Основні джерела формування екологічної культури молодших школярів: а) пізнавальна діяльність учнів, пов'язана зі спостереженням навколишнього середовища; б) дослідницька діяльність, що передбачає різноманітну активну природоохоронну роботу; в) практична (прикладна) діяльність, що виникає і розвивається під впливом цілеспрямованого дослідницького пошуку і формує активне ставлення до навколишньої дійсності, перетворюючи здобуті в процесі пошуку екологічні знання у практичні навички природоохоронної роботи.

Проведене дослідження передбачає подальший науково-педагогічний пошук, пов'язаний із дослідженням наступності у вихованні культури екологічної поведінки учнів початкової і середньої ланки основної школи в курсах природничого циклу, можливостей розширення цілісного світосприйняття та екологічної вихованості школярів.

Література

1. *Абульханова-Славская К. А. Деятельность и психология личности / К. А. Абульханова-Славская. – М. : Наука, 1980. – 335 с.*
2. *Бех І. Д. Правилорідповідне виховання як суспільний виклик / І. Д. Бех // Початкова школа. – 2004. – №92. – С. 1-4.*